

Secesně-funkcionalistický náhrobek Hartwichů na kačerovském hřbitově
Historie statku č.p. 2 a rodů Ungrádů a Hartwichů v Kačerově
Miroslav Uškrt (fotografie Pavel Novák)

Ungrádové a č.p. 2

Do roku 1773 nelze přiřadit ke statku č.p. 2 žádné jméno majitele. Je to dáno tím, že k číslování domů došlo v Kačerově, tak jako v celých Čechách, až v r. 1771. Do této doby sice existují seznamy obyvatel, avšak bez vypovídajícího vztahu k jednotlivým stavbám. Víme však, že rod Ungrádů byl od doby sklářské hutě významným rodem ve vsi a je jisté, že členové rodu v Kačerově vlastnili i významný statek. Uvedu tedy alespoň ty nejvíce významné předky Kačerovské větve Ungrádů, kteří, čistě hypoteticky statek č.p. 2 vlastnili před rokem 1771:

Urbář z roku 1562 nám prozrazuje členy sklářské komunity v Kačerovské huti. Mezi jinými i jistého Matěje bez příjmení. Příjmení v 16.století postupně teprve vznikala, a to nejdříve u významných a vážených osob. Dodavatel paliva a správce lesa byl každopádně ve stínu sklářů. Jméno Ungrád (Ungerodt, Unkrod) by se totiž dalo volně přeložit jako Nedoklučil či Nedomýtil. Rozsáhlé klučeniny, (lesy určené k mýcení), sahající až k dnešní Šajtavě musel některý z členů sklářské huti spravovat, provádět těžbu, štípat a svážet k huti k sušení. Tato profese poté mohla být základem pro vznik příjmení Ungrad. Toto příjmení mohl Matěj (z r. 1562), či spíše jeho syn, který spravované klučeniny skutečně vlivem zániku hutě „nedomýtil“, získat někdy kolem roku 1610. Kolem tohoto roku Kačerovská sklárna prokazatelně zaniká. Tuto hypotézu podporuje navíc i fakt, že statek č.p. 2 stával právě pod sklářskými lesy a z následných klučenin se staly postupem času pastviny a polnosti patřící právě ke statku č.p. 2.

Prvním doložitelným nositelem jména Ungrád je Mates (Matěj) Ungerodt který v Kačerově žil v roce 1651. Bylo mu tehdy 35 let, měl třicetiletou manželku Evu a děti, Jana 5 let, Marjánu 9 let a Zuzanu 2 roky. Na hospodářství vypomáhala děvka (děvečka) 16 let, pasáček 12 let a podruhně 40 let. Vzhledem k těmto námezdním silám se můžeme právem domnívat, že zmíněný Matěj Ungerodt hospodařil na statku, nikoli na chalupnické usedlosti. Ve stejné době se v Kačerově vyskytuje i Jan Ungerodt, sedmdesátiletý chalupník s manželkou Oršilou. Žila s nimi i desetiletá děvečka Rosina. Tento Jan Ungerodt byl pravděpodobně otec Matěje, který pojmenoval svého syna po svém otci. A mohl to být právě Jan kdo byl přímým potomkem (synem) prvního zmiňovaného Matěje „Nedomýtila“. Jména Jan a Matěj se dle všeho, v rodu Ungrádů v 16.a 17. století s pravidelností střídala.

Z roku 1654 máme zprávu o Matěji Unkrodovi, již prokazatelně jako majiteli statku. S určitostí se jedná o stejného Matěje z roku 1651. Otec Jan již v této době nežil. V roce 1657 je zmiňován jistý Mathouš Ungeradt. Špatně čitelný zápis je však nejspíše zkomolený a stále se jedná o tutéž osobu, tedy Matěje Unkerodta. Poslední zmínka v období před založením Kačerovských matrik je z roku 1660 a opět zmiňuje sedláka Matieye Ungeradta.

Ve výčtu osobností rodu Ungrádů zmíním ještě zápis z roku 1726, kde se ze stížností rychtářů dozvídáme, že jistý Dominik Ungrad byl kačerovským rychtářem. I to svědčí o tom, že Ungrádové byli v obci váženými lidmi a také respektovaným rodem u rychnovské vrchnosti. Ustaluje se i archaická forma příjmení Ungerodt, Ungeradt na Ungrad.

V roce 1754 žil v Kačerově Adalberth Ungradt, také Ignatz a Karl. Všichni tři byli majitelé nemovitostí. Adalberth byl majitelem statku, tedy nejspíše č.p. 2.

Za zmínku stojí ještě skutečnost, že statek rodu Ungrádů roku 1745 vyhořel. Předpokládám, že na jeho půdorysu bylo téměř okamžitě postaveno stavení nové. Pokud novostavba z roku 1745 až 46 byla tou samou budovou, která na tomto místě stála ještě roku 1950, tak by se v případě jejího dochování jednalo o nejstarší kačerovskou budovu. Předčilo by ho pouze stavení č.p. 1 které bylo ještě minimálně o 100 let starší. Bohužel, ze statků se do dnešních dnů nedochoval jediný exemplář.

Členové rodu bývali v průběhu staletí voleni do obecních zastupitelstev a jejich jména se vyskytují i na listinách úředního charakteru při rozhodování v obecních záležitostech.

Statek č.p. 2

To že, statek č.p. 2 na křižovatce cest Kačerov, Šajtava a Uhřínov stál již v 16. století, víme bezpečně. Vypovídá o tom spor faráře Georga Leedera a třech sedláků o každoroční dodávce vajec a másla faráři, vždy před svátkem Marie z hory Carmel, což byl přenesený svátek sv. Kateřiny. Tomuto nařízení se vzepřeli: Andreas Nentwich (č.p. 1) a jeho sousedé Ungrad (č.p. 2) a Mischel (č.p. 34 ?). Incident, který proběhl někdy na konci 18. století, měl dohru ještě kolem roku 1807, kdy již č.p. 1 vlastnil Sebastian Brissel, který byl zároveň šenkýřem i starostou.

Brissel se hájil tím, že tyto statky vznikly dělením bývalého panského dvora, resp. hutního statku, a tudíž se na uvedené sousedy vztahují jisté úlevy a svobody, což měl Brissel nejspíše doloženo písemnou formou. Domnívám se, že v opačném případě by byl spor s farářem i pro ně samotné, kontraproduktivní. To, že uvedení odmítali dávat tato vejce a máslo navzdory faktu, že se jednalo o nejbohatší statky ve vsi, vypovídá o tom, že považovali statut bývalého panského dvora za důležitější než mít klid s farářem.

Víme, že statek č.p. 1 vznikl z bývalého hutního statku a sklářské hutě působící na tomto místě v druhé polovině 16. století. Huť dala základ osídlení horního Kačerova, a to již v době jejího provozu. Budoucí budovy č.p. 1, 2, 34, ale i některé další chalupy, byly majetkem sklářské hutě, která i po ukončení provozu vykazovala statut svobodného podniku, jak dokládá zápis z roku 1621.

V roce 1773 hospodařil na statku č.p. 2 Hansz Casper Ungrad. Byl to on, nebo jeho syn, kdo byl účastník sporu s farářem Leederem. Na počátku 19. století byl majitelem č.p. 2 Sebastian Ungrad narozen 1822. Měl manželku Magdalenu a spolu zplodili jedinou dceru Annu.

S touto skutečností je v rozporu zápis z roku 1825 kde je uváděn majitel č.p. 2 jistý Wenzel Howorka. Dozvídáme se to ze soupisu ohledání komínů rychnovského panství. Komise, která tehdy navštívila Kačerov, tu našla hned sedm domů s tehdy již zakázanými dřevěnými komíny. Statek č.p. 2 byl jedním z nich. Je pravděpodobné, že Howorka byl jen krátkodobým majitelem a statek získal (do zástavy) s tím, že se po jeho smrti opět vrátí do majetku Ungrádů, neboť následný majitel, Sebastian Ungrad s jistotou vlastnil č.p. 2 již ve čtyřicátých letech 19. století. Proč posléze Ungrádové statek č.p. 2 opustili nevíme. Členové rodu však po prodeji vlastnili nedaleko stojící drobné hospodářství č.p. 3, které s největší pravděpodobností bývalo ještě v pol. 18. století součástí č.p. 2. Možná, že č.p. 3 bývalo i stavením, které bývalo v majetku Wenzela Hovorky. Tímto řešením si rod alespoň částečně zajistil živobytí na svém prastarém sídle. Potomci Ungrádů nežili jen v Kačerově, ale rozrod tohoto rodu nacházíme dodnes v širším okolí Zdobnice.

V blíže neurčené době, v druhé polovině 19. století koupil statek Macha Jenz, oficiálním jménem Wanitschke z Kunčiny vsi č.p. 10. Macha Jenz byl člen významného rodu z Kunčiny vsi. Předkové

tohoto rodu byli pravděpodobně majitelé sklárny v Kunčině vsi v 16. století a následně zde získali rozsáhlé pozemky z majetku bývalé hutě, na kterých stálo i několik statků v držení rodu. Rod Ungrádů v Kačerově a „Macha“ Wanitschků z Kunčiny vsi tak mohl, hypoteticky, mít společné předky. Nejslavnější člen rodu „Macha Tonla“ Antonín Wanitschke byl velkou osobností v Kunčině vsi před a během druhé světové války a jeho životní příběh by zasluhoval samostatnou studii.

„Macha“ Jenz, na základě smlouvy z 18. prosince 1879, postoupil celý statek své dceři Monice Wanitschke, která se 27. ledna 1880 provdává za Johana Hartwicha. Již za necelé tři měsíce, 7. března 1880, se novomanželům narodila dcera Anna. U oltáře v kačerovském kostele tak nevěsta jen stěží zakrývala své těhotenství. Tím se dá i vysvětlit rychlé řešení zázemí novomanželů, neboť již 8. ledna 1881 je statek zapsán manželům Hartwichovým.



Johann Hartwisch pocházel ze Sedloňova (Sattel), podle jiného, důvěryhodnějšího, pramene přišel z Dörfel č.p. 3 (Víska). Jedná se o malou vesničku mezi obcemi Deštné a Sedloňov. V minulosti zde údajně také bývala sklárna.

Ke statku patřily rozsáhlé pozemky nejen v nejbližším okolí hospodářských budov směrem k Šajtavě, ale i rovinaté pole za kačerovskými rybníky i s lesy až do údolí Kněžny. Před druhou světovou válkou patřilo ke statku č.p. 2 plných 32 ha pozemků. To z hospodářství dělalo v této době nejbohatší statek ve vsi. Bohužel, když v období druhé světové války získávaly největší statky ve vsi statut „erbhof“, což by se dalo přeložit jako rodový statek, tak č.p. 2 tuto výsadu nezískal. Důvodem byly s největší pravděpodobností právě majetkové transakce, které rodovou kontinuitu štěpily.

Uvědomíme-li si, že manželé Hartwichovi neměli mimo jediné dcery žádné potomky, tak je velmi obdivuhodné, že toto hospodářství zvládali. Na statku tak určitě pracovaly námezdní síly.

Anna Hartwisch však 15. 7. 1915 ve 35 letech umírá. Touto tragickou událostí končí pro manžele Hartwichovi smysl všeho hospodaření, a statek se 2. září 1918 na základě kupní smlouvy z 29. 7. 1918 přepisuje Reinholdovi a Katharině Wanitschkeovým z Kunčiny vsi č.p. 10. Grunt se tak vrací zpět do majetku příbuzným Moniky. Katharina Wanitschke je totiž sestra Moniky Hartwichové. Cena za celý grunt tehdy byla 33 tisíc Korun.

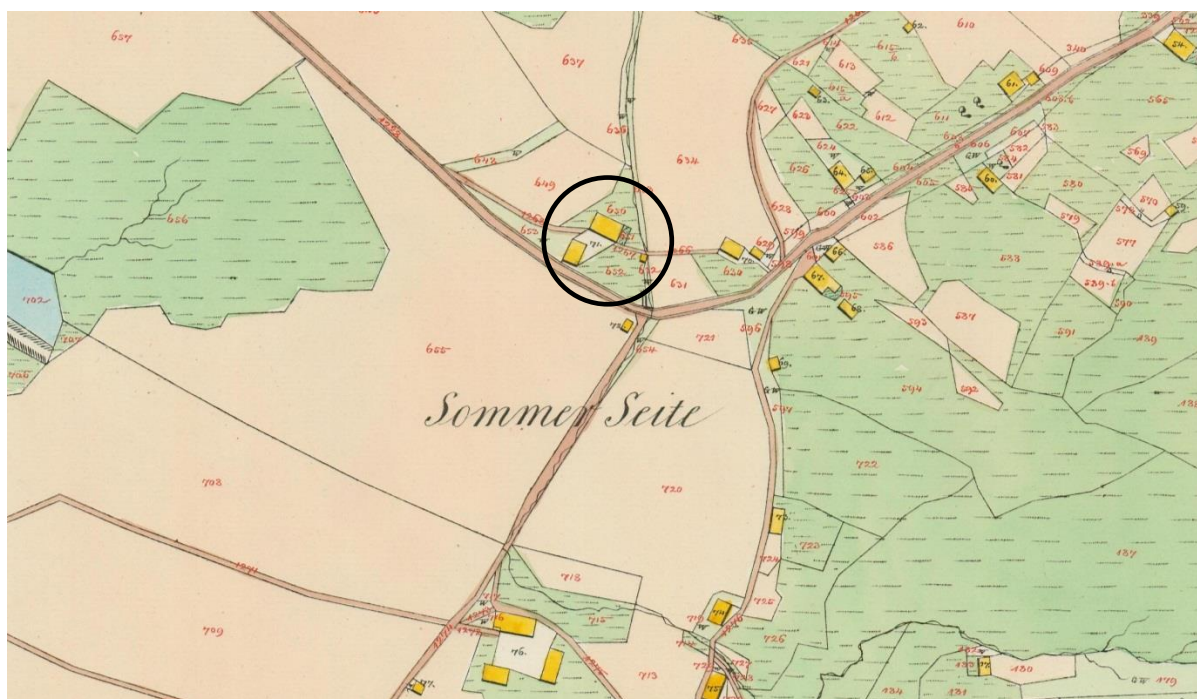
Manžele Hartwichovi za utržené peníze pořizují hrobku i honosný náhrobek pro svou milovanou dceru a potažmo i pro sebe. Žijí ve skromnosti a ústraní nejspíše dál na statku ve vejminku, který

však nevlastní. Dozvídáme se to ze soupisu jmen dárců ve sbírce, kterou uspořádal v roce 1920 farář Scheitz na vymalování a výzdobu kostela. Johan Hartwich se tehdy zavázal dát (nedal ihned jako většina ostatních) 50 korun. Slíbenou sumu dodal později a stvrdil to vlastním podpisem a je uváděn pod č.p. 2. Johan Hartwich umírá 20.3.1927, Monika o pět let později 26.9.1932.

V roce 1933 zaznamenáváme ještě jakési dědictvé řízení po zemřelé Monice Hartwich ve prospěch sestry Kathariny Wanitschke. Dědictví obsahuje i vkladní knížku psanou na Annu s částkou 1 200 korun. Soud také řeší nadaci na udržování hrobky. Reinhold Wanitschke poté celý statek přepisuje během 2. světové války, snad v roce 1943, svému vnukovi Emilu Zwehnovi. Ten však byl nucen narukovat a zemřel v únoru 1945 v táboře válečných zajatců v Hyeres v jižní Francii.



Letecký pohled na současný stav (vlevo kačerovské rybníky, vpravo kačerovské rašeliněště)



Statek č.p. 2 na stabilním katastru

Po druhé světové válce, po odsunu německého obyvatelstva, sloužil grunt k ubytování různých dělníků. Krátce zde žil místní správce obce a „zlatokop“ Čeněk Nepivoda. Začínala zde i rodina nových osídlenců Pultarových. I oni však koncem čtyřicátých let odchází zprvu do č.p. 1 a posléze na samotu č.p. 54.

V roce 1950 je statek č.p. 2 zapsán v seznamu domů v majetku státních lesů a v nejbližších letech zaniká jako mnoho dalších v horním Kačerově. Domy jsou odstřeleny a na části bývalých polí, luk i dvorů je vysázena nekvalitní smrková monokultura. Dnes je v místě bývalého největšího hospodářství ve vsi jen jáma po odpadové jímce nebo bývalém sklepu, několik zbytků zdí a zajímavé dubové stromořadí podél potůčku. Statek č.p. 2 byl v dobách své největší slávy významným bodem ve vsi. Díky strategickému místu zde údajně byl i hostinec (snad v dobách Ungradů). U statku stála socha či „výjev“ svaté Moniky, kterou snad nechala vybudovat patronka Monika Hartwich.



Zbytky zdí na zbořeništi statku č.p. 2



Dubové stromořadí

Grunt sestával ze tří budov. Obytná s chlévem, stodola a výminek, možná bývalá pazderna. Původně byly všechny budovy roubené. V poslední fázi vývoje byly chlév a stodola zděné z místního kamene.

Anna Hartwich

Jak již bylo řečeno, manželé Hartwichovi měli pouze jedinou dceru Annu. Anna byla nejspíše rodiči velmi milována a měla zdědit grunt, čekala ji na místní poměry skvělá budoucnost. Je s podivem, že se o takovouto ideální nevěstu neprali místní chasníci. Ideálních ženichů z řad místní bohatší vrstvy určitě nebyla nouze. Mlynářští synci, synové Nentwichů, Brisselů či Neffů však z blíže neurčitých důvodů neměli u Anny úspěch. Anna umírá svobodná v 35 letech, což není zcela standardní, neboť místní ženy se v této době běžně vdávaly mezi 20 až 25 věkem života. Zda za tímto faktem stála úzkostlivost a opatrnost rodičů, láska k chudému jinochovi, či něco jiného se již nedozvíme.

Ke smrti Anny Hartwich se váže několik příběhů. První vypráví o tom, že Anna opustila svůj domov v Kačerově a žila v cizině, snad ve Vídni. Zde, v cizí zemi, údajně umírá na spálu. Je možné, že rodiče Anny měli zájem, aby dcera získala dobrou pozici a společenské postavení, a proto dostala tuto šanci v samém srdci mocnářství. Zda-li byla první motivací získání možnosti studií či dobré zázemí u příbuzných nevíme. Každopádně verze skonu Anny v cizině by vysvětloval fakt, že o její

smrti v Kačerově, ani jinde v Orlických horách místní archivy dokonale mlčí. Je-li tato verze pravdivá, pak musíme počítat s tím, že úmrtní list nejspíš čeká na nalezení kdesi ve Vídeňské matrice. Ve Vídeňských archivech bychom též mohli nalézt eventuální docházku na některou z tamních škol atp. Vzhledem k tomu, že Anna asi neměla zapotřebí z existenčních důvodů utíkat z rodné země, navíc v nejisté době 1. světové války, musel být důvod k takovému kroku velký.



Anna Hartwich 7.3.1880 – 15.7.1915

Druhý příběh, s téměř Shakespearovským koncem, hovoří o tom, že Anna se velmi milovala s jistým mladíkem, který však byl v rozkvětu jejich lásky odvelen do války. Anna na něho léta trpělivě čekala. Až se jednoho dne objevil ve vsi jeho spoluodvedenec a kamarád z dětství, který vypověděl, že její milý ve válce padl. Anna ztrápená roky trvajícím čekáním tento fakt nezvládla a utrápila se k smrti. Po válce se však její milý vrátil z vojny domů živý a zdravý. Tato dohra drsným způsobem podtrhuje tragiku příběhu i to, čeho rodiče Anny museli být svědky. Samozřejmě jen pokud je příběh pravdivý.

Bohužel, ani jedna z uvedených zkazek nemá oporu v oficiálních pramenech. Možná, že pravda leží, jak už to bývá, někde v součtu těchto příběhů. Nevíme ani, zda na smrti měl jakoukoli účast někdo jiný, či zda si Anna k smrti pomohla. S jistotou však víme, že na manžele Hartwichovi měla smrt jejich jediné milované dcery katastrofální následky. O tom vypovídá srdcervoucí veršovaný nápis na náhrobku, jehož volný překlad zní:

ZU FRÜH BIST DU VON UNS GESCHIEDEN,
DER GRÖSSTE SCHMERZ BLIEB UNS ZURÜCK,
DIR BRACHT' DER TOD DEN EW'GEN FRIEDEN,
UNS RAUBTE ER DAS ERDENGLÜCK!
RUHE SANFT IN TIEFER STILLE,
LIEBSTE TOCHTER, BIS ZUM AUFERSTEHN,
WO WIR EINST, SO GOTTES WILLE,
FREUDENVOLL UNS WIEDERSEHN.

PŘÍLIŠ BRZY JSI NÁS OPUSTILA,
ZŮSTÁVÁ V NÁS JEN NEJVĚTŠÍ BOLEST
A TOBĚ PŘÁN VE SMRTI VĚČNÝ MÍR.
BYLO NÁM ULOUPENO ŠTĚSTÍ NA ZEMI!
V HLUBOKÉM TICHU A ODPOČINKU
ZŮSTÁVÁŠ, NEJDRAŽŠÍ DCERO.
MY, Z BOŽÍ VŮLE ZŮSTÁVÁME ZDE
A ČEKÁME NA RADOSTNÉ SHLEDÁNÍ.

Tragická úmrtí však nejsou v rodu Hartwichů ničím výjimečným. Jak již bylo uvedeno, Hartwichové se vyskytovali v okolí Deštného a hlavně v Jedlové. Tak například 18. října 1889 Anna Hartwich, manželka tkalce z Jedlové 36 se v záchvatu trudnomyslnosti vrhla na nůž upnutý v truhlářském ponku a probodla si srdce. Dále, 15. srpna 1919 se oběsil Anton Hartwich z Jedlové 18. A aby toho nebylo málo, 18. února 1932 se zastřelil syn hostinské Kristýny Hartwichové Hans, též snad z Jedlové.

Rodiče Anny zemřeli v ústraní, Johann umírá v sedmdesáti letech 20.3.1927 a Monika v sedmdesáti třech letech 26.9.1932. Oba leží v hrobce vedle své milované dcery.

Hrobka rodiny Hartwichů.

Honosná hrobka rodiny Hartwichů vysoce přesahuje nejen místní standard hřbitovního sochařství, ale může směle konkurovat mnoha bohatým městským rodům v celých východních Čechách. Autorem je Josef Reil, choceňský sochař a kameník. Původně řezbář, později se začal věnovat zpracování kamene, zejména bílého laoského mramoru. Centrem celého díla je mramorová socha dívky v životní velikosti z bílého mramoru. Je velmi pravděpodobné, že blok, z kterého je socha zhotovena, byl dovezen až z Laosu.

Ženská postava, klečící na žulovém podstavci se opírá o kamenný blok s nápisy, mementem a fotografiemi vyvedenými v porcelánových oválech. Z obou stran přiléhají k náhrobku funkcionalistické pilíře doplněné měděnými lampami. Hrobka samotná je zaklopena žulovým blokem. Nad hrobkou spočívá ocelová stříška, která byla silně poškozena korozí a zdeformována při pádu stromu od hlavního vstupu na hřbitov. Zřejmě při této události došlo i k malému poškození sochy dívky (ulomený konec prsteníčku pravé ruky) a k vážnému poškození pravé měděné lampy. V letech 2013 až 2016 byla péčí zapsaného spolku Údolí Kačerov opravena stříška nad hrobkou a restaurovány měděné lampy.



Současný stav hrobky Hartwichů na kačerovském hřbitově (2018)